

Çeşitliliğin Önündeki Engellerin Kaldırılması: Sosyal uyumu destekleyen COVID-19 tedbirleri

17 Nisan 2020

Çeşitlilik içeren toplumlarda COVID-19 virüsünün yayılmasını sınırlamak adına alınan tedbirlerin başta ulusal azınlıklara mensup insanlar olmak üzere tüm grupların ihtiyaçlarını göz önünde bulundurması büyük öneme sahiptir.

Devletler kısa vadede olağanüstü tedbirler getirirken yetkililerin kucaklayıcı olmaları ve ulusal azınlıklar da dâhil olmak üzere tüm gruplara eşitlik temelinde davranmaları hayati dönem taşımaktadır. Buna azınlıklar tarafından konuşulan dillerde kamu hizmetleri ve iletişimleri sağlamak, ekonomik olarak savunmasız olanların korunması ve ayrımcılık ve yabancı düşmanlığına sıfır tolerans gösterilmesi de dâhil edilebilir. Bu amaçla, AGİT Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiseri (UAYK) Lamberto Zannier krizin erken safhalarında devletlerin COVID-19'e karşı kısa vadeli yanıtlarının kapsayıcı ve sosyal farklılıklara karşı duyarlı olmasını nasıl sağlayabileceklerine yönelik tavsiyeler sunan bir açıklama yayınlamıştır: www.osce.org/hcnm/449170. Kilit ilkeler şunları içermektedir:

- **İnsan haklarının savunun:** Ulusal azınlıklara mensup kişilere eşit bir şekilde davranıldığından ve bu insanların özellikle sağlık hizmetleri ve doğru, kolay anlaşılır bilgilere zamanında erişim gibi temel insan haklarından keyfi ayrımcılıkla karşılaşmadan ve COVID-19 nedeniyle ortaya çıkan acil ihtiyaçlar gibi süreli tedbirlerin getirildiği dönemler de dâhil olmak üzere her zaman yararlanabildiğinden emin olunması gerekir.
- **Kapsayıcı davranın ve dil ihtiyaçlarına duyarlı olun:** Devletler başta sağlık hizmetleri, sağlık krizi ile ilgili iletişim ve resmi yanıtlar olmak üzere temel hizmetleri sağlarken bu hizmetleri farklı topluluklar tarafından konuşulan mümkün olduğunca çok dilde sağlamalıdır. Azınlık gruplara mensup çocuklar eğitimlerine resmi dilin yanı sıra kendi ana dillerinde de devam edebilmelidir. Devletler krize yanıtlarının tasarlanması ve uygulanması sırasında mümkün olduğunca geniş bir yelpazede yer alan farklı sosyal gruplarla görüş alışverişinde bulunmaya çaba göstermelidir. Eğer farklı gruplar ihtiyaçlarının giderilmediğini belirtiyorlarsa, tedbirler onları da dâhil edecek şekilde yeniden düzenlenmelidir.
- **Ayrımcılık ve yabancı düşmanlığına sıfır tolerans gösterin:** Belirsizlik zamanlarında, kökleri derinlerde yatan endişeler yüzeye çıkabilir. Yetkililer hoşgörüsüzlük, yabancı düşmanlığı ve tüm kimlik, etnik köken, dil, din veya kültüre dayalı diğer "ötekileştirme" biçimlerinin gözlemlenmesi ve bunlarla mücadele edilmesi konusunda özellikle tetikte olmalıdır.

Bu ilkeler uzun vadede de aynı şekilde geçerlidir. Daha uyumlu toplumlara sahip devletler krizin etkilerine karşı daha dayanıklıdır ve etkili toparlanma tedbirlerini daha kolay uygulayabileceklerdir.

Her ne kadar COVID-19'un çeşitlilik içeren toplumlar ve sosyal uyum üzerindeki sonuçlarını tahmin etmek zor olsa da, tecrübelerimiz azınlıkların olumsuz bir şekilde hedef alınma veya kasıtsız ve orantısız olarak etkilenebilme riski altında olduğunu, bunun ise sosyal uyumu zayıflatma potansiyeli olduğunu göstermektedir. Eğer toplumdaki bazı gruplar, durumun gerçekten böyle olup olmadığına bakılmaksızın, farklı muamele gördüklerini düşünüyorsa, bu durum toplumu oluşturan gruplar arasındaki güveni sarsabilir. Mevcut olan ayrımların derinleşerek kimliklerle alakalı konuların politikleştirildiği veya güvenikleştirildiği bir ortam yaratma riski de vardır. Yetkililerin şu anda aldığı kararların çeşitlilik içeren toplumların direnci ve istikrarı açısından uzun vadeli sonuçları olabilir.

Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiseri, AGİT katılımcısı devletleri hem etnik gruplar arasındaki tansiyonların kısa vadeli nedenlerini ele almaları hem de sosyal uyumu desteklemeyi hedefleyen uzun vadeli tedbirleri benimsemeleri sırasında destekleme görevine sahiptir. UAYK 1992 yılından beri AGİT bölgesindeki etnik gruplar arasındaki barışı artırmak ve tansiyonları düşürmek konularında çalışmalar yapmaktadır. Neredeyse otuz yıl boyunca görevi birbirinden devralan Yüksek Komiserler çalışmaları sırasında karşılaştıkları yinelenen sorunları ele almak adına yaklaşık dokuz adet tematik Tavsiye ve Rehberlik yayımlamıştır.

Yüksek Komiser, bu tecrübe ve uzmanlığa dayanarak devletlerin mevcut krize yaklaşımları sırasında göz önünde bulundurabilecekleri belirli tavsiyeler geliştirmiştir. Bu tavsiyeler, devletleri COVID-19'a yanıt vermek amacıyla getirdikleri tedbirlerde sosyal uyumu koruyabilmeleri için farklı sosyal alanlarda çeşitliliği kolaylaştırmaya teşvik etmektedir. Yüksek Komiser, daha önce benzeri görülmemiş günümüz şartlarında AGİT katılımcı devletlerine makamının uzmanlığını sunmaya devam etmektedir.

I. Kamu idaresi ve hizmetlerine erişim

Devletler COVID-19'un yayılmasıyla mücadeleye yönelik tedbirler getirirken, toplumdaki herkesin gerekenleri anlayabilmesi için bu konudaki bilgilerin açık ve şeffaf bir şekilde iletilmesi devletlerin yararına olacaktır. Ulusal azınlıklara mensup insanların bir kısmı resmi dil(ler)i yeterli seviyede konuşamadıkları için resmi iletişimin dışında kalabilir; bu da devletin krizi yönetebilme kabiliyetini azalmasına neden olacaktır. Aynı şekilde, kökenleri ne olursa olsun herkesin kamu idaresi ve hizmetlerine erişiminin olması yetkililerin yararına olacaktır.¹

1. Devletler dağıtım için basılan materyaller de dâhil olmak üzere kamu idareleri tarafından gerçekleştirilen iletişimlerin yanı sıra önemli kamuya açık asılı ilanların ve açıklamaların da azınlıkların konuşulduğu diller de dâhil olmak üzere farklı dillerde yayınlanması için mümkün olan tüm çabayı göstermelidir. Görsel materyaller de dâhil olmak üzere tüm iletişim, ulusal azınlıklar ve toplumsal cinsiyetler de dâhil olmak üzere toplumun tamamını temsil etmelidir.
2. Eğer mevzuat kapsamında değilse, devletler mümkün olduğu sürece ve ilgili toplulukların ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde başta sağlık hizmetleri olmak üzere temel kamu idaresi ve hizmetlerinde azınlık dillerinin kullanımına imkân tanımalıdır.
3. Devletler, iletişimlerin ve sağlık hizmetleri gibi kamu hizmetlerinin azınlık dillerinde, zamanında ve doğru bir şekilde sağlanması için kamu idaresinin ve kamu hizmetlerinin kapasitelerinin ve operasyonel etkinliklerinin güçlendirilmesi adına ek kaynak ayırmayı gündeme getirebilirler.
4. Her ne kadar devletlerin toplumsal bütünleşmeyi artırmak için resmi dil(ler)in kullanımını desteklemeye hakları olsa da, UAYK devlet dili ve resmi dil(ler)in kullanımını benimsetmek adına cezalandırıcı tedbirler yerine teşviklerin kullanılmasını önermektedir. Ancak eğer yine de cezalandırıcı tedbirler getirilmişse, devletlere dil düzenlemelerine uymama gerekçeli para cezaları ve cezalandırıcı tedbirleri hafifleterek daha esnek ve faydacı bir yaklaşım benimsemeleri tavsiye edilir. Böylece dil kökenlerine bakılmaksızın tüm gruplar arasında sorunsuz etkileşimin ve bilgi alışverişinin kolaylaştırılması ve hızlandırılması mümkün olacaktır.
5. Pek çok ülkede kolluk kuvvetlerine olağanüstü tedbirlerle bağlantılı olarak ek tedbirler verilmektedir. Devletler kolluk kuvveti faaliyetlerinin belirli bir grubu ayırmayan ve etnik profillemeye içermeyecek, tarafsız ve ayrımcılık gözetmeyen bir şekilde gerçekleştirilmesini sağlamalıdır. Kolluk kuvvetlerinin, kamu nezdinde güven inşa etmek ve operasyonel etkisini artırmak adına çoklu etnik yapıları bölgelerde mümkün olduğunca etnik açıdan karışık ekiplerin görevlendirilmesi göz önünde bulundurulmalıdır. Eğer devletler virüsün yayılımını takip etmek için geçici olarak gözetleme teknolojilerinin kullanılmasını planlıyorsa, bu eylem herhangi bir grubu orantısız olarak hedef almamalıdır.
6. Kamu idareleri ve hizmetleri krize yanıt vermek için değişikliğe giderken, devletler de ulusal azınlık temsilcilerini etik tıbbi çerçeveler hazırlamak da dâhil olmak üzere kendilerini etkileyecek olan tedbirlerin karar verme süreçlerine dâhil etmelidir. Ulusal azınlık temsilcileri sorunlarını çözmek için gerekli olan tartışmalara mümkün olduğunca dâhil edilmelidir, çünkü oynayacakları rol, gerektiğinde tıbbi müdahalede önceliklendirme (triaj) gibi zorlu etik ikilemlere dengeli toplumsal

tepkilerin verilmesine yardımcı olabilir.

- Devletler, toplumsal dayanışma oluşturmak için ulusal azınlıkların devlet müdahalelerine yardımcı olabilecek girişimler başlatabilmeleri ve katılımında bulunabilmelerinin yanı sıra çarpan etkisi ve dil ve kültür çevirmenleri olarak faaliyet gösterebilmeleri için belirli koşulları sağlayabilir.

II. Medyaya Erişim

Devletler COVID-19'un yayılmasını azaltmak için özel tedbirler getirdiklerinde toplumdaki herkesin kendilerinden beklenenleri anlayabilecekleri bir dilde kavrama imkânının olması büyük öneme sahiptir. Buna ek olarak bilgi boşluklarının söylenti ve yanlış bilgilerin yayılması veya etnik temelli nefreti körüklemek için kötüye kullanılma riski vardır.ⁱⁱ

- Devletler çeşitlilik içeren toplumlardaki tüm gruplara zamanında ve etkili bir şekilde ulaşabilmek için kilit bir rol oynayan ilgili azınlık dillerinde medya ve resmi iletişime erişim sağlamaya teşvik edilir. Bu aynı zamanda ulusal azınlıklar da dâhil olmak üzere toplumun tüm üyelerinin virüsün yayılmasına karşı mücadeleye katkıda bulunabilmek için almaları gereken tedbirleri ve COVID-19'un toplulukları üzerinde oluşturacağı etkileri iyi bir şekilde anlamaları adına ortak bir çerçeve inşa etme çabalarını destekleyecektir.
- Eğer resmi dilin herkes tarafından iyi bir şekilde bilinmiyor olması ihtimali varsa, devletler ulusal azınlıklara mensup insanların bilgiye kendi dillerinde ve kolay bir şekilde ulaşabilmeleri için teknik ve diğer tedbirlerin alınmasını göz önünde bulundurabilirler. Bu durum, toplumun tüm üyelerini ilgilendiren yeni veya acil tedbirler hakkındaki kritik açıklamaların hızlı bir şekilde yayılması için özellikle önemlidir.
- Azınlık medyasının kriz ve etkilerinin ele alınmasına yönelik resmi mesajları yayabilme imkânı olması bağlamında devletler, azınlıkları resmi bilgilere kendi dillerinde erişimin ve dağıtımın artırılması için kendi medya kanallarını oluşturmaktan caydırmamalı ve mümkünse bu konuda destek sağlamalıdır. Eğer medyada azınlık dili kullanımını oranını sınırlayan düzenlemeler varsa, bu düzenlemeler geçici bir tedbir olarak serbestleştirilmeli veya durdurulmalıdır.
- Devletler genellikle kendi dillerinde medyaya sınırlı erişimleri olan daha küçük azınlıklar veya diğer savunmasız dil gruplarının ihtiyaçlarına özel ilgi göstermelidir. Resmi dil(ler)de COVID-19 ile ilgili içeriklerin artması, azınlık dillerinde adil miktarda ve orantılı içerik sağlanmasıyla dengelenmelidir.
- Belirsizlik zamanlarında söylentiler ve yanlış bilgiler hızla yayılabilir. Hem azınlıklar hem de çoğunluklar için ortak medya alanlarında güvenilir bilgi kaynakları sunulmasına yatırım yapmak yetkililerin yararına olacaktır. Böylece toplum içinde birliktelik sağlanacak ve sosyal medya da dahil olmak üzere yankı odaları, filtre baloncukları gibi yalıtılmış söylem ve enformasyon mecralarının artmasına karşı kilit bir yöntem uygulanmış olacaktır.

III. EĞİTİME ERİŞİM

Birçok ülkede eğitim kurumlarının geçici olarak kapatılması devletleri çevrimiçi veya televizyon aracılığıyla öğretim de dâhil olmak üzere uzaktan eğitim modellerini uygulamaya zorlamıştır. Ulusal azınlık dillerinde veya bu dillerin eğitiminde olanakların azalması olasılığı dolayısıyla ulusal azınlıkların krizden orantısız olarak etkilenme riski bulunmaktadır. Ulusal azınlıklar da dâhil olmak üzere tüm çocukların bu olağanüstü durum ile başa çıkabilmelerine yardımcı olmak için süreklilik sağlanması çok önemlidir.ⁱⁱⁱ

13. Devletler, devlet dilinin ve resmi dil(ler)in öğrenilmesi ve bu dillerde eğitim yapılmasının yanı sıra azınlık dillerinin öğrenilmesi veya bu dillerde eğitim alınabilmesi için eğitim sisteminde eşit fırsatlar oluşturarak denge sağlamaya devam etmelidir.
14. Devletlerin farklı toplulukların ihtiyaçları için evde öğrenim yöntemleri geliştirmeleri gerekebilir. Örnek olarak, devletlerin sosyo-ekonomik durumları nedeniyle savunmasız durumda olan belirli azınlık toplulukların eğitime erişebilmeleri için gerekli teknik altyapı ve araçlara sahip olduğundan emin olmak adına ek kaynak sağlamaları gerekebilir.
15. Devletler azınlık topluluklardan gelen ve çok-dilli eğitimle uğraşanlar da dâhil olmak üzere çevrimiçi ve kamu televizyonu gibi alternatif araçlarla eğitim veren öğretim çalışanları için ek destek sağlamayı göz önünde bulundurmalıdır.
16. Eğer devletlerin COVID-19'un ekonomik sonuçları nedeniyle bütçe kısıtlamaları getirmeleri gerekiyorsa, eğitim sisteminde yapılacak herhangi bir kesintinin azınlık dillerini öğreten ve azınlık dillerinde eğitim veren okulları orantısız olarak etkilememesi sağlanmalıdır.

IV. Sosyo-ekonomik kapsayıcılık ve katılım imkânlarına erişim

Krizin ulusal azınlıklar da dâhil olmak üzere savunmasız topluluklar üzerinde olumsuz sosyo-ekonomik sonuçları olması olasıdır. Ulusal azınlıklar bazı durumlarda vasıfsız işgücü ve kayıt dışı ekonomide orantısız olarak yoğunlaşmış durumda veya ilgili ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirildiği sınır ötesi alanlarda yaşamaktadır. Dahası bazı azınlık toplulukları ve özellikle ulusal azınlıklara mensup kadınlar, ortaya çıkan ekonomik krizin olumsuz etkilerine karşı önceden beri var olan yapısal eşitsizlikler ve sosyal olarak koşullanmış yaklaşımlar nedeniyle daha savunmasız olabilirler.^{iv}

17. Devletlerin, krizin sosyo-ekonomik sonuçlarının ulusal azınlıklar da dâhil olmak üzere savunmasız topluluklara üzerinde orantısız bir etki gösterme olasılığını azaltmak adına adımlar atmaları tavsiye edilir. Devletlerin düşük maaşlı işçiler, kayıt dışı çalışanlar ve kimlik belgelerine veya resmi banka hesaplarına erişimi olmayan insanlara özel ilgi göstermeleri gerekebilir. Ulusal azınlıkların bazı durumlarda bu kategorilerde yoğunlaştığı düşünüldüğünde, bu insanların yoksullaşma ve sosyal dışlanmaya uğrama riski bulunmaktadır.
18. Sınır bölgelerinde veya sınır ötesinde faaliyet gösterenler de dâhil olmak üzere ulusal azınlıklara mensup insanların çoğu kendi hesaplarına çalışmaktadır veya kendi küçük işletmelerine sahiptir. Devletlerin bu tür işletmelerin krizin sonuçlarından orantısız olarak zarar görmediğinden emin olmaları tavsiye edilir. Devletlerin destekleyici tedbirlerin belirlenmesi ve uygulanması da dâhil olmak üzere azınlıkların ekonomik olarak marjinalleştirilmeleri ve dışlanmalarına karşı olumlu adımlar atmaları özellikle tavsiye edilir.
19. Kadınlar, ulusal azınlıklara mensup kadınlar da dâhil olmak üzere, genellikle ev içinde daha fazla sorumluluğa sahiptir ve krizin sosyal ve ekonomik sonuçlarından orantısız olarak etkilenebilirler. Kamusal altyapının kapatılması veya eksikliği veya çocuk bakımına erişimdeki zorluklar da dâhil olmak üzere çok sayıda nedenden dolayı işgücü piyasasına erişim konusunda ek engellerle karşılaşabilirler. Devletlerin azınlık kadınların işgücü piyasasına katılımını sosyal kampanyalar ve diğer teşvikler gibi farklı yöntemlerle kolaylaştırmayı göz önünde bulundurmaları tavsiye edilir.
20. Devletler, ulusal azınlık mensupları da dâhil olmak üzere herkesin eşit bir şekilde korunmasını sağlamaya yönelik kurumsal sosyal sorumluluk girişimleri gibi krizin sonuçlarının üstesinden gelmeye yönelik faaliyetler için özel sektör ile işbirliği yapmaya davet edilir.
21. Başta sınır, kırsal ve uzak bölgelerde yaşayanlar olmak üzere herkesin maddi desteklerden eşit bir şekilde yararlanmasını sağlamak adına, krizin etkilerini hafifletmeye yönelik tüm mali ve bütçe politikaları ulusal azınlıkların ihtiyaçlarına eşit bir şekilde karşılık vermelidir. Bu tavsiye aynı zamanda devletlerin şeffaf süreçler takip ettiğini ve azınlık dilleri de dâhil olmak üzere tüm ilgili dillerde iletişim kurduklarını varsaymaktadır.

V. Sınır ötesi işbirliği ve devletlerarası ilişkiler

Sınır ötesi faaliyetler krize verilen yanıtlardan olumsuz olarak etkilenmiştir. Bunun ülkelerin faaliyet biçimleri üzerinde uzun vadeli sonuçları olabilir ve sınır bölgelerinde yaşayan ve genellikle sınır ötesi ticaret ile ilgilenen ulusal azınlıklar bundan orantısız olarak etkilenebilir. Su, toprak, mera gibi doğal kaynaklar ve sınırı çizilmemiş veya sınırlanmamış hudut bölgeleri konusundaki anlaşmazlıklar da dâhil olmak üzere çözümlenmemiş sınır ötesi sorunların belirginleşme riski vardır. Bu sorunların genellikle etnik kökenlere dayanan boyutları vardır.^v

22. Sınır paylaşan devletlerin yetkilileri olası herhangi bir gerilimin erken işaretlerinin farkında olmak ve bunlara yanıt verebilmek adına birbirleri ve ulusal azınlıklar da dâhil olmak üzere yerel sınır ötesi topluluklarla işbirliği yapmaları teşvik edilir.
23. Devletler eğer sınırlarının ötesinde birbirleri ile işbirliği yapıyorlarsa ve çabalarını birbirleri ile koordine ediyorlarsa krize ve uzun vadeli sonuçlarına karşılık verme konusundaki kapasitelerini artırmış olacaklardır. Ulusal azınlıklara bu çabaları desteklemek adına gerçekleştirilecek girişimler konusunda danışılabilir ve böylece azınlıklara toplumlar arasında köprü görevi görme imkânı tanınabilir.
24. Çoğu ülkede farklı etnik topluluklar farklı medya kaynaklarından bilgi almaktadır. Bazı durumlarda azınlıklar çoğunlukla yabancı basını takip etmektedir. İyi komşuluk ilişkilerinin korunabilmesi için kamu yayını sağlayan devletler, komşu ülkelerde takip edilen medyalarda diğer ülkelerin bütünlüğünü engellemeyi veya zayıflatmayı hedefleyen veya buna neden olabilecek propaganda veya kışkırtıcı söylemlerin yayılmasından, teşvik edilmesinden veya dayatılmasından kaçınmalıdır. Aynı şekilde, devletler ulusal azınlıklar da dâhil olmak üzere belirli gruplara yönelik düşmanlığa neden olabilecek mesajların yayılmasından kaçınmalıdır. Devletler, ülke içinde ve diğer ülkelerle aralarındaki dostane ilişkileri ve/veya diğer ülkelerin egemenliğini zayıflatmaktan kaçınmalıdır.
25. Uygun olan durumlarda "akraba" devletler yurtdışında eğitimi desteklemek adına ders kitapları, dil eğitimi, öğretmen eğitimi veya okul tesisleri gibi konularda yardım sunabilirler. Bu tür destekler ayrımcılık gözetmeyen bir şekilde ve azınlıkların yaşadığı devletlerin izni alınarak yapılmalı, geçerli ulusal ve uluslararası eğitim standartları ile uyumlu olmalıdır. Aynı şekilde, eğer devletler kültürel, altyapısal veya diğer projeler için destek sağlıyorsa, bu destekler yasalarla uyumlu olmalı ve uygulandıkları ülkelerin izniyle yapılmalı, etnik temele dayanmak yerine bölgesel olarak gerçekleştirilmelidir.

-
- i Ulusal Azınlıkların Dilbilimsel Haklarına ilişkin Oslo Tavsiyeleri, <https://www.osce.org/hcnm/oslo-recommendation>; Ulusal Azınlıkların Eğitim Haklarına ilişkin Lahey Tavsiyeleri, <https://www.osce.org/hcnm/hague-recommendations>, [Çeşitlilik içeren Topluların Entegrasyonu üzerine Ljubljana Rehber İlkeleri](https://www.osce.org/hcnm/ljubljana-guidelines), <https://www.osce.org/hcnm/ljubljana-guidelines>; ve Çok etnikli Ülkelerde Kolluk Kuvveti Faaliyetlerine ilişkin Tavsiyeler, <https://www.osce.org/hcnm/policing-recommendations>
- ii Ulusal Azınlıklar ve Dijital Çağda Medya üzerine Tallinn Rehberliği, <https://www.osce.org/hcnm/tallinn-guidelines>; Ulusal Azınlıkların Dilbilimsel Haklarına ilişkin Oslo Tavsiyeleri, <https://www.osce.org/hcnm/oslo-recommendations>; [Çeşitlilik içeren Topluların Entegrasyonu üzerine Ljubljana Rehber İlkeleri](https://www.osce.org/hcnm/ljubljana-guidelines), <https://www.osce.org/hcnm/ljubljana-guidelines>.
- iii Ulusal Azınlıkların Eğitim Haklarına ilişkin Lahey Tavsiyeleri, <https://www.osce.org/hcnm/hague-recommendations>
- iv Çeşitlilik içeren Topluların Entegrasyonu üzerine Ljubljana Rehber İlkeleri, <https://www.osce.org/hcnm/ljubljana-guidelines>
- v Devletlerarası ilişkilerde Ulusal Azınlıklara ilişkin Bolzano/Bozen Tavsiyeleri, <https://www.osce.org/hcnm/bolzano-bozen-recommendations>.

*Etkiniz AB Programı tarafından İngilizce'den Türkçe'ye çevrilen bu belge resmî çeviri niteliği taşımamaktadır.
Bu belge Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıttığı şeklinde yorumlanamaz.*